

Список литературы: 1. *Айдукевич К.* Картина мира и понятийный аппарат // *Философия науки.* - Вып. 2: Гносеологические и методологические проблемы. — М., 1996. — С. 231-254. 2. *Васюков В.Л.* Формальная онтология и искусственный интеллект // *Искусственный интеллект.* — М.: ИИнтелЛ, 2006. — С. 305-324. 3. *Витгенштейн Л.* Философские исследования // *Философские работы.* М., 1994. — Ч.1. С. 80-130. (пар. 1-120). 4. *Гаврилова Т.А., Гелеверя Т.Е., Горовой В.А.* Онтологии как средство концептуализации web-порталов // *Искусственный интеллект.* - 2002. - №3. — С. 80-86. 5. *Гудмен Н.* Способы создания миров/ Пер. с англ. — М.: Идея-Пресс, Логос, Праксис, 2001, - 376 с. 6. *Драгалина-Черная Е.Г.* Формальные онтологии как абстрактные логики // *Логические исследования,* 2005. - №12. — С. 162-169. 7. *Дэвидсон Д.* Об идее концептуальной схемы // *Аналитическая философия. Избранные тексты.* (Сост. А.Ф. Грязнов) М., Изд-во МГУ. — С. 144-159. 8. *Райл Г.* Обыденный язык // *Аналитическая философия: Становление и развитие (антология)* — М.: «Дом интеллектуальной книги», «Прогресс-Традиция», 1998. — С. 150-173. 9. *Рубакин В.Ш., Лахути Д.Г.* Онтология: от натурфилософии к научному мировоззрению и инженерии знаний // *Вопросы философии.* 2005 - №1. - С. 64-81. 10. *Тарский А.* Семантическая концепция истины и основания семантики // *Аналитическая философия: Становление и развитие (антология)* — М.: «Дом интеллектуальной книги», «Прогресс-Традиция», 1998. — С. 90-129. 11. *Carnap R.* Empiricism, Semantics and Ontology // *Revue Internationale de Philosophie* 1950. — Vol. 4. — p. 20-40. Reprinted // *The linguistic turn: Recent essays in philosophical method.* — Chicago; L., 1967. P. 72-84. 12. *Davidson D.* The Method of Truth in Methaphysics // *Inquiries into Truth and Interpretation.* Oxford, 1985, p. 199—214. 13. *Gruber T.R.* Toward Principles for the Design of Ontologies Used for Knowledge Sharing//*International Journal of Human-Computer Studies.* Vol. 43, p. 907-928. 14. *Gruber T.R.* The Role of Common Ontology in Achieving Sharable, Reusable Knowledge Bases// *Principles of Knowledge Representation and Reasoning: Proceedings of the Second International Conference.* Cambridge, MA, Morgan Kaufmann, 1991. — p. 601-602. 15. *Guarino N., Giaretta P.* Ontologies and Knowledge Bases. Towards a Terminological Clarification // *Towards Very Large Knowledge Bases.* — IOS Press, Amsterdam, 1995. 16. *Guarino N., Carrara M., Giaretta P.* Formalizing Ontological Commitment. // *Proceedings of AAAI-94,* Vol. 1, 1994. — p. 560-567. 17. *Mizoguchi R., Ikeda M.* Towards Ontology Engineering, *Proceedings of the Joint Pacific Asian Conference on Expert Systems / Singapore International Conference on Intelligent Systems,* Singapore, 1997. — p. 259-266. 18. *Poli R.* Descriptive, Formal and Formalized Ontologies. // *Husserl's Logical Investigations Reconsidered.* Berlin: Springer, 2003. p.183-210. 19. *Quine W.V.O.* Ontological Relativity // *The Journal of Philosophy.* 1968. Vol. LXV, № 7. P. 185-212. 20. *Smith B.* Ontology. // *The Blackwell Guide to Philosophy of Computing and Information.* — Oxford: Blackwell, 2003. — p. 155 – 166.

Поступила в редколлегия 25.01.08

УДК 316.35:355

О.Л. ГОНЧАРЕНКО, здобувач

ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДЕЯКІ ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ

Стаття присвячена одному з найважливіших понять у сфері військового будівництва – військовій діяльності. Показано, що характер прояву особливостей детермінований способом комплектування армії. Запропоновано деякі рекомендації щодо удосконалення Збройних Сил України.

Статья посвящена одному из важнейших понятий в сфере военного строительства – воинской деятельности. Показано, что характер проявления особенностей детерминирован

способом комплектовання армії. Предложені деякі рекомендації по совершенствованию Вооружённых Сил Украины.

This article is devoted to one of the most important concepts in the field of military building – military activities. In the article it is shown that the character of peculiarities is determined by the way completing army. Some recommendations to improve Armed Forces of Ukraine are provided.

*«Богові і солдатам
поклоняються
Тільки під час війни.
Коли ж відновлюється мир
То Бога забувають, а
солдата зневажають.»*

Надпис на могилі англійського солдата, полеглого на чужині.

Постановка проблеми. Багатомісний світ людства про встановлення загального миру як і раніше далека від здійснення, а війна залишається незмінним способом рішення хворобливих питань сучасності [1, с. 116]. Таке положення з неминучістю ставить перед державами питання про необхідність мати ефективні збройні сили. Природно, що будь-яка армія вимагає якісних перетворень як гідних відповідей викликам часу. Все це зумовлює необхідність вивчення одного з основоположних понять у сфері військового будівництва – військової діяльності.

Найбільш ємним представляється визначення поняття „військова діяльність”, що схоже висловлюється вітчизняними військовими дослідниками М.Й. Варієм і М.П. Требіним [2, с. 201; 3, с. 126]. На їх думку, військова діяльність визначається як специфічна, цілеспрямована, різноманітна діяльність, результатом якої є постійна бойова готовність і боєздатність збройних сил в інтересах забезпечення безпеки країни, участі в миротворчих операціях у всіх куточках земної кулі, а у воєнний час – розгрому і знищення агресора. Жодна інша сфера людської діяльності не вимагає такої напруги розумових, фізичних, психологічних і духовних сил, як озброєна боротьба і підготовка до неї. Військова діяльність відрізняється просторовою масштабністю, стабільністю в часі (вона має місце як у воєнний, так і в мирний час), різноманітністю форм, історичною і соціально-політичною значущістю для долі народів. Поняття „військова діяльність” якнайповніше розкривається через свої особливості. А тому, пошук адекватної аргументації у визначенні військової діяльності та її особливостей є **актуальним науково-філософським завданням**. Дана проблема пов’язана з темою дослідження автора статті.

Стан наукової розробки проблеми. Виходячи з принципу комплектування армій, сучасний мир розділився на країни з інституційними арміями, де діє принцип загальної військової повинності і на країни з професійними арміями, де діє добровільний принцип. Як перехідну модель

деякі країни використовують змішаний принцип комплектування армії. Переваги і недоліки того або іншого типу армії досліджують вчені Е. Гайдар, К. Ганьярд, Р. Дорр, Г. Іванов, Ч. Москос, Д. Проектор, В. Серебрянников, В. Смолянук, М. Требін, С. Хантінгтон, Е. Хрустальов, В. Цимбал, В. Чорний та ін. Друга група вчених ретельно досліджує саме поняття „військова діяльність” та його особливості: Б. Абрахамссон, М. Варій, О. Дзьобань, О. Дугін, Ю. Кіршин, Е. Колбі, В. Мандрагеля, Ч. Москос, О. Пулко, М. Требін, Г. Федоров, М. Яновіц та ін. Однак проблематика типів армій та систематизація особливостей військової діяльності залишаються остаточно не вирішеними.

Метою і завданням статті є здійснення порівняльного аналізу прояву особливостей військової діяльності в арміях І/П моделей.

Реформування і будівництво нових збройних сил вимагає пошуку оптимального способу комплектування, який би дозволяв мати мобільні, ефективні армію і флот, що складаються з професіоналів. Через призму даної обставини зробимо спробу здійснити порівняльний аналіз інституційної та професійної армій (І/П моделей) і подивимось наскільки по-різному проявляють себе ті або інші особливості військової діяльності в арміях з різними принципами комплектування.

1. На тлі світової тенденції переходу армій від інституційної до професійної, військова служба за характером її виконання стає корпоративною роботою. Армія перетворилася як би на гігантську корпорацію, а служба в ній стала розглядатися як звичайна робота [4, с. 379; 5, с. 18; 6, с. 147; 7, с. 73]. Військова преса все більше віддає перевагу слову „job” (робота) замість „service” (служба). Взаємини офіцерів і рядових будуються в дусі „manager – subordinate” (менеджер – підлеглий), а офіцери наділяються привілеями виключно виходячи з досвіду, знань, інтелектуального розвитку. Головний тип військового професіонала в інституційній армії – це бойовий командир. У професіональній армії військовий професіонал – це фахівець з управління у військовій сфері [8, с. 13]. Разом з тим, військове керівництво США наполягає на тому, що військова професія – це не приватна, а суспільна справа, а сама служба в армії є справою честі й обов’язку громадянина [4, с. 378; 9, с. 60]. Невипадково на гербі Військової академії Сухопутних військ у Вест-Пойнті відображені морально-етичні поняття: „duty, honor, country” (обов’язок, честь, країна).

2. В арміях І/П моделей по-різному реалізуються рольові зобов’язання. В інституційній армії рольові зобов’язання військових носять поширений характер, тобто вони вельми широкі і не обмежуються безпосередньо обов’язками у відповідності до військової спеціальності. На індивідів діють закони організації. При цьому на військовослужбовців розповсюджуються закони військової служби всі 24 години на добу, незалежно від того, чи знаходяться вони при виконанні своїх службових обов’язків чи ні, в

розташуванні частини чи ні [10, с. 81]. У професійній армії рольові зобов'язання носять специфічний характер і обмежуються їх військовою спеціальністю. Військові ставляться до служби як до роботи в корпорації з нормованим робочим днем, з наданням права самостійно розпоряджатися своїм вільним часом, якщо це не позначається негативно на їх службі [4, с. 380–381; 11, с. 10].

3. Внутрішні функції притаманні в тій або іншій формі всім арміям, хоча їх об'єм і характер вельми різні. Збройні сили інституційного типу розглядаються як національно-інтегруючий інструмент формування „республіканського консенсусу” (Франція). Разом з тим, імідж армії як „школи нації” (у довоєнній Німеччині) скомпрометував себе як мілітаристський. Армія, яка позбавлена фінансування, перетворюється з військового механізму на військово-господарчий, зростається з територіальними структурами і економіками. Але армія як господарча структура – неефективна, і в цьому полягає суперечність, коли гроші на утримання армії йдуть в нікуди або проїдаються. Самозабезпечення припускає виконання господарських функцій і виключає забезпечення цільового призначення армії – підготовку до захисту країни [8, с. 5; 12, с. 223]. У професійній армії, наприклад, в бундесвері „солдат знає два господарські обов'язки: заправити своє ліжко, якщо він спить в казармі, і пришити гудзик, якщо він відірвався” [3, с. 127].

4. Тривалість військової служби виступає як особливість, що істотно впливає на зміст і організацію військової діяльності. Тисячоліттями тривалість військової служби в різних країнах світу вимірювалася від довічної до декількох десятків років. І лише за останні півтора сторіччя під впливом науково-технічного прогресу тривалість служби істотно трансформувалася в низку: десятки років – декілька років – декілька місяців. Це характерно для інституційних армій, де термін служби за призовом вимірюється місяцями. У постсоціалістичних країнах процес йде особливо швидко. Так, у Польщі восени 1990 р. тривалість служби за призовом скорочена з 24 до 18 місяців, з січня 2000 р. – до 12 місяців, після 2004 р. – до 9 місяців. В Угорщині тривалість служби була в 1989 р. скорочена з 12 до 9 місяців, у січні 2002 р. – до 6 місяців [13, с. 67].

В результаті такої трансформації військова діяльність зазнала істотних змін: скорочення термінів первинної військової підготовки знизило рівень засвоєння спеціальності, а термін служби, що залишився, виявляється дуже коротким для набуття досвіду бойової служби [13, с. 68; 14, с. 17]. За останнє сторіччя мобільність зросла набагато: оновлення збройних сил призовниками на 30–50% відбувається 2–3 рази на рік. У професійній армії всемірно зацікавлені в тому, щоб ротація підготовлених кадрів відбувалася якомога рідше, що дозволяє скоротити приблизно втричі чисельність добровольців, що щорічно набирають, а також утримувати на службі підготовлених професіоналів [14, с. 25; 15, с. 50].

5. Тотальна глобалізація не залишила без уваги взаємовідносини між військовою і цивільною сферами [8, с. 13; 16]. Баланс чисельності військового і цивільного персоналу має глибоке взаємопроникнення і обумовлено цілим спектром чинників, найважливішими серед яких є такі. По-перше, демографічна криза, що насувається на країни американського та європейського континентів викликає необхідність не тільки скорочувати збройні сили, збільшувати набір жінок на військові посади, але й ефективніше перерозподіляти співвідношення військових і цивільних кадрів. Так, в британській армії на 226 тисяч військовослужбовців доводиться 129 тисяч цивільних осіб [10, с. 82]. По-друге, застосування комплексу заходів щодо заміни низки військових посад цивільними, а також розширення переліку цивільних посад в армії має глибоке економічне обґрунтування: ці заходи знижують військовий бюджет і створюють нові робочі місця. По-третє, інфраструктура військової діяльності, яка пов'язана із забезпеченням і обслуговуванням, передбачає цілу низку завдань, які військові не можуть виконувати без збитку для виконання основних завдань військової служби. Професійна армія не може допустити такого положення, коли військовослужбовці виконують некваліфіковану роботу в збиток обов'язкам за основною посадою, але при цьому отримують зарплату і пільги професіонала. Таким чином, зміна співвідношення військових і цивільних кадрів у бік збільшення останніх у професійній армії є крок закономірний. Для інституційної армії такий крок є суперечливим: низьке фінансування армії і наявність призовного контингенту як джерела дешевої робочої сили самі підказують способи вирішення господарських завдань.

6. Належний рівень військово-соціальної політики, що передбачає цілий комплекс заходів по матеріальному забезпеченню і соціально-правовому захисту військовослужбовців, виступає одночасно умовою й особливістю військової діяльності, яка полягає з одного боку в тому, що значна частина населення держави включена в сферу військово-соціальної політики (військовослужбовці, ветерани і члени їх сімей – категорії, які постійно охоплені системою військово-соціального забезпечення. Так, в США тільки ветеранів і членів їх сімей – 73 млн. чоловік – 1/3 населення країни), а з іншої – наявність в загальній системі законодавства окремої достатньо значної за об'ємом і різноманітної за змістом системи нормативно-правових актів, яка регулює сферу соціального захисту і забезпечення позначених категорій [3, с. 158; 11]. Наявність прямого причинно-наслідкового зв'язку між рівнем обороноздатності держави і ступенем соціальної захищеності мілітарного соціуму перманентно акцентує увагу об'єктів і суб'єктів військово-соціальної політики на даній особливості військової діяльності. У професійній армії військова діяльність визначається поняттями ринку, а тому в ціннісній шкалі на перше місце виходять соціально-економічні цінності, що містяться в таких поняттях як „попит” та „пропозиція”. Оплата виконання обов'язків військової служби здійснюється максимально в грошовому вираженні у відповідності до

законів ринку (компенсований рівень оплати) [4, с. 379–380; 9, с. 65]. При цьому враховується все: виконання завдань наднормово, вночі, під водою, виходи в поле, стрибки з парашутом та ін.

В інституційній армії оплата призовникам нижча, ніж на ринку праці (декомпенсований рівень оплати). Хоча рівень оплати кадровому складу не можна навіть порівнювати з тим, який можна було б отримувати на ринку праці, він часто компенсується не в грошовій формі (обмундирування, харчування, житло, медичне обслуговування). Принцип оплати не диференціює характер самої військової служби, тобто які б завдання і в яких би умовах не виконували, оплата праці залишається незмінною. Поняття „оплата за наднормову роботу” не характерно для інституційної армії. Компенсації мінімальні і в основному списуються за рахунок необхідності „стійко переносити всі обтяження та втрати військової служби”. Держава прагне бачити військових з відчуттям власної гідності, а значить повинно позбавити їх від принизливої матеріальної залежності. У держави, де немає належної турботи про мілітарний соціум важко розраховувати на взаємність [6, с. 143; 10, с. 81].

7. Значно впливає на військову діяльність сам процес призову (набору). Концептуальна відмінність полягає в тому, що в інституційній армії призовників набирають, а в професійній армії – відбирають. Відповідно мотивація добровольця принципово відрізняється від мотивації призовника, який ставиться до військової служби як до нудного, тимчасового обов’язку, не зацікавлений в якості виконання своїх обов’язків [6, с. 144; 8, с. 13; 13, с. 65; 14, с. 22]. Конкурсна система рекрутування у професійну армію забезпечує ретельний відбір кращих кандидатів з числа охочих служити. Так, з 500 кандидатів на військову службу в британській армії 410 отримують відмову з різних причин [17, с. 18]. У США для вербування одного добровольця необхідний контакт з 24 кандидатами [7, с. 71; 17, с. 14].

8. Поступово масові армії йдуть в минуле, поступово зникає поняття, що „кожний солдат є громадянином і кожний громадянин є солдатом” [16, с. 76]. Наприкінці ХХ ст. у США всі ЗМІ, що пов’язані з рекламою військової служби, супроводжувались гаслом : „Будь усім, ким ти можеш бути”. Суть армійської реклами – активне використання прагнення кожного американця виявити свої здібності з максимальною користю не тільки для себе, але й для країни. Нова призовна кампанія проводиться під відмітним знаком, своєрідним рекламним гаслом – „армія з однієї людини”, яке повинно підкреслити, що основою армії є саме солдат [5, с. 19]. У ХХІ сторіччі аксіологічна складова військової служби висуває на перший план людину і її роль в армії. А тому „армія, як би слідуючи виразу „армія з однієї людини” замість „будь усім, ким ти можеш бути”, змінює спосіб свого набору в нову епоху, коли превалює виключно добровільний принцип” [5, с. 325].

9. Інтернаціоналізація як особливість військової діяльності стає об’єктивною прикметою нашого часу і виявляється в таких формах: дії

підрозділів і частин армій різних країн в кризових регіонах при єдиній координації зусиль, але в своїх зонах відповідальності; дії інтернаціональних військових груп, як правило, під егідою ООН в зонах військових конфліктів; проведення сумісних інтернаціональних навчань; сумісне навчання в об'єднаних навчальних закладах НАТО в змішаних групах.

Інтернаціоналізація військової діяльності веде до того, що якщо раніше військовослужбовці виконували обов'язки в межах одного фаху, то тепер це коло значно поширюється. Сучасні професіонали, окрім обов'язків за основним фахом, повинні уміти аналізувати політичні події, засвоювати основи міжнародного і регіонального (у зоні виконання завдань) права, питання дипломатії, організації і проведення переговорних процесів; знати культуру, звичаї і релігії народів миру, психологію поведінки, у тому числі і етнопсихологію; володіти іноземними мовами; застосовувати на практиці основи військового менеджменту і поліцейські функції з патрулювання та конвоювання. Під впливом цих факторів зазнала суттєвих змін військова освіта. Починаючи з 1980-х років вона все більше набуває гуманістичного й соціально-наукового характеру [18, с. 519]. Зокрема, у військових навчальних закладах США майбутні офіцери поглиблено вивчають політику, історію, психологію, правознавство, соціологію, світову культуру, основи військового керівництва, політекономію, логіку, теологію, теорію лідерства, мистецтво, літературу, іноземні мови та ін. [9]. Прояв інтернаціоналізації як особливості військової діяльності знаходитиме нові форми – вже є плани створення європейського корпусу, наявність багатонаціональних дивізій в країнах НАТО та ін. [19].

Висновки. Порівняльний аналіз армій І/П моделей показує, що характер прояву особливостей військової діяльності детермінований способом комплектування армії. Цей аналіз дозволяє досліджувати різні особливості військової діяльності і з'ясувати, в яких типах армій вони протистоять один одному, а в яких – виявляються разом. Прояв особливостей військової діяльності в Збройних Силах України має риси одиничного та загального, а тому, повністю приймати або ігнорувати досвід інших країн навряд чи виправдано. Тільки творче осмислення досягнень армій інших країн дозволить вийти на головні напрями у пошуках пріоритетів для Збройних Сил України.

Список літератури: 1. Современный философский словарь / Под общ. Ред. В.Е. Кемерова. – 3-е изд. – М.: Академический Проект, 2004. – 864 с. 2. *Варій М.Й., Козяр М.М., Коваль М.С.* Військова психологія і педагогіка: Посібник / За заг. ред. М.Й. Варія. – Львів: Вид-во „Сполом”, 2003. – 624 с. 3. *Требін М.П.* Армія та суспільство: соціально-філософський аналіз взаємодії в умовах трансформації: Монографія. – Х.: Видавничий Дім „ІНЖЕК”, 2004. – 404 с. 4. *Дорр Р., Ганьярд К.* Армия США. Корпус морской пехоты США. – М.: Изд-во Эксмо, 2004. – 572 с. 5. *Смолянюк В.* Морально-етичні проблеми професіоналізації Збройних Сил України // Людина і політика. – 2002. – № 5. – С. 140–150. 6. *Іванов Г.Ф.* Некоторые аспекты перехода ВС США на добровольный принцип комплектования // Военная мысль. – 1991. – № 1. – С. 69–75. 7. *Чорний В.С.* Типологізація армій нових незалежних держав та їхня участь в суспільно-